

МАТЕРІАЛИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

*Васильєва Наталія Вікторівна, д. н. з держ. упр., доцент,
професор кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та
управління містом НАДУ при Президентові України*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Державна регіональна політика спрямована на посилення конкурентоспроможності економіки держави та регіонів, підвищення рівня добробуту населення і сприяння інтегрованості її простору. Вона реалізує певні політичні рішення через різноманітні національні й регіональні програми для досягнення оптимального ефекту від впровадження визначених заходів. Реалії життя свідчать, що економічний розвиток регіону за основними показниками прямо не пов'язаний з показниками, що характеризують його привабливість для життя людини. Так, високий економічний розвиток і урбанізація поєднується із значним рівнем злочинності. Крім того, сьогодні спостерігається напружена демографічна ситуація у більшості регіонів і високий рівень безробіття, що також позначається на негативних еміграційних трендах [6, с. 7–8].

Відмітимо, що протягом останніх років спостерігалися такі макроекономічні тенденції розвитку регіонів [3]:

- 1991-1999 рр. – перехід від соціалізму до ринкової економіки, середньострокова економічна криза, різке падіння валового внутрішнього продукту, висока інфляція;

- 2000-2007 рр. – формування вільного економічного середовища, сприятливої зовнішньоекономічної кон'юнктури, збільшення обсягів іноземних інвестицій і грошових переказів, активізація процесу приватизації, високі темпи зростання економіки (підвищення валової доданої вартості, збільшення обсягу експорту товарів, кількості приватних малих і середніх підприємств, зростання інвестування економіки нерезидентами. В цей час сформувалися основні центри зростання (у Східній Україні – Донецьк, Харків, у Центральній – Київ, Дніпропетровськ, Полтава, у Західній Україні – Львів). Розвиток регіонів мав позитивну динаміку;

- 2008-2012 рр. – світова фінансово-економічна криза виявила, що за часи незалежності, не зробивши якісних кроків у напрямі модернізації економіки, Україна стала державою у виробництві й експорті якої домінує сировинна складова та низька додана вартість товарів і послуг. Результатом стало зниження ВВП після десятирічного підвищення;

- 2013-2014 рр. – негативні тенденції поглибилися по країні в цілому: спад промислового виробництва становив 4,3 %, обсяги капітальних інвестицій зменшились на 11,1 %, обсяги експорту товарів – на 8 %. Нестабільна суспільно-політична і соціально-економічна ситуація у 2014 р. (анексія АР Крим і військові дії у Донецькій та Луганській областях) тільки посилили загальні негативні тенденції розвитку регіонів і країни в цілому.

Співвідношення максимального та мінімального значення валового регіонального продукту на одну особу в 2010 р. становило 6,4 рази порівняно з 6,2 – у 2006 р., 6,7 – у 2012 р. У європейських країнах таке співвідношення становить 4,7 рази у Великобританії, 3,8 – у Румунії, 3,6 – у Словаччині, 3,4 – у Франції, 1,7 – у Данії, Ірландії, Португалії та Фінляндії, 1,6 – у Швеції, 1,4 рази – у Словенії. Лише в м. Києві та Дніпропетровській обл. валове виробництво на одну особу відповідає мінімальним показникам регіонів Болгарії, Польщі, Румунії та Угорщини. Всі інші регіони України значно відстають від регіонів країн Європейського Союзу.

Отже, сьогодні гостро стоїть питання відновлення економіки територій, підконтрольних Україні, формування ефективної структури регіональних економік шляхом створення та розвитку наукоємних і високотехнологічних галузей і виробництв, розвитку переробних галузей економіки на основі новітньої технічної та технологічної бази. Виклики сьогодення вимагають змін у підходах до стратегічного розвитку, тобто створення умов для конкурентного розвитку територій, збільшивши власні фінансові ресурси органів місцевого самоврядування. Державна регіональна політика має бути спрямована на забезпечення рівних можливостей для здійснення економічної діяльності для населення та бізнесу, рівного доступу громадян до публічних послуг тощо.

Зазначимо, що події 2013-2014 рр. є результатом недолугої державної регіональної політики, яка посилила монофункціональність промисловості, сировинний характер експорту продукції й орієнтація його переважно на російський ринок, залежність від зовнішнього ринку енергетичних ресурсів, надання преференцій окремим територіям і підприємствам (значна кількість з яких є в приватній власності у олігархів). Такий підхід спричинив зростання внутрішньо-регіональних диспропорцій щодо розвитку інфраструктури, надання послуг населенню у сфері освіти, культури, охорони здоров'я і навколишнього природного середовища тощо. Унаслідок у державі відбулося значне розшарування населення за рівнем доходів, безробіття, соціальне невдоволення у регіонах, створення підґрунтя для проявів сепаратизму.

Отже, в процесі реалізації державної регіональної політики, виявлено, що за наявної конституційної моделі побудови держави повноваження щодо формування та реалізації такої політики переміщуються з міністерства до міністерства, що, в свою чергу, робить вироблення цілісного та послідовного підходу до формулювання викликів і визначення шляхів їх подолання майже неможливим. Високий ступінь централізації та владна вертикаль із слабкими горизонтальними зв'язками призводить до появи викривленої бачення позиції того чи іншого регіону в економіці держави, соціальній, культурній сфері, суспільстві та політиці. В країні не сформована національна ідея, яка б з'єднала всі різноманітні території держави і стала б фундаментом для розвитку регіонів. Відсутність стратегічного бачення майбутнього країни та превалювання короткозорості у прийнятті управлінських рішень на всіх рівнях влади призводять до часткового чи повного ігнорування виконання норм існуючих нормативно-правових актів і написання нових, в яких, за великим рахунком,

немає потреби. В Україні не існує традиції та практики оцінки (через показники) остаточного ефекту (результату) від реалізації політики (здійснених заходів) у регіонах.

До того ж, недосконала кадрова політика проявляється у непрофесіоналізмі спеціалістів, які працюють у органах виконавчої влади (на центральному, регіональному та місцевому рівнях) й органах місцевого самоврядування та своїми діями підривають ефективність інструментів державної регіональної політики. Відсутність горизонтальної координації між органами влади, повна «закритість» зворотних каналів інформації знизу догори також негативно позначаються на виробленні та реалізації заходів щодо розвитку територій. Відсутність повноцінного фінансування та невчасне виділення коштів не сприяють реалізації капітальних проектів розвитку в регіонах. А більшість заходів у рамках регіональних угод чи інвестиційних субвенцій спрямовані на розбудову базової інфраструктури та «затикання дірок» у фінансуванні поточних витрат [6, с. 12–14].

На наш погляд, сьогодні, як ніколи, стоїть задача згуртування країни, яку можна представити як взаємодію, встановлення та зміцнення вертикальних, горизонтальних, діагональних зв'язків між окремими категоріями чи групами громадян, юридичними та фізичними особами, територіальними громадами для подальшого цивілізованого розвитку нашої держави. Саме муніципальна консолідація в Україні має вирішити низку існуючих проблем, використовуючи власний потенціал територій, реалізуючи ефективну державну регіональну політику, і, як наслідок, сприятиме підвищенню рівня життя населення, інтеграції економічного, інформаційного, освітнього, культурного регіонального простору до загальноукраїнського та міжнародного, де будь-яка особа зможе самореалізовуватися [1].

Для подальшого розвитку країни у Стратегії сталого розвитку України на період до 2020 р. визначені 62 реформи, з яких пріоритетними є 8 і 2 програми. Реалізація цієї Стратегії дозволить досягнути європейських стандартів життя та гідного місця України в світі. Першочерговими зазначені реформа системи національної безпеки й оборони, оновлення влади й антикорупційна реформа, судова та реформа правоохоронної системи, децентралізація та реформа державного управління, дерегуляція і розвиток підприємництва, реформа системи охорони здоров'я і податкова реформа [5].

Сьогодні в Україні відбувається об'єднання територіальних громад. На наш погляд, особливо слід приділити увагу розвитку сіл і селищ, які продовжують занепадати. Цей процес проявляється через безробіття, бідність і трудову міграцію мешканців, руйнацію соціальної інфраструктури, відсутність мотивації до економічного інтересу жити та працювати у сільській місцевості. Деградація цих територій негативно позначається на розвитку аграрного сектора економіки та становить загрозу продовольчій безпеці всієї країни [2, с. 124]. Тому, вважаємо, що одним з ключових аспектів регіональної політики має бути стратегічний розвиток територіальних громад у сільській місцевості. Одним із найбільш дієвих способів вирішення проблем їх розвитку може стати

розробка та реалізація державної стратегії зрівноваженого розвитку сільських територій, яка відповідатиме нормам і вимогам Європейського Союзу та інших розвинених країн світу. Крім того, до пріоритетних напрямів розвитку фінансування соціальної інфраструктури села можна зарахувати часткову комерціалізацію їх об'єктів, залучення інвестиційних коштів у будівництво та відродження історичних пам'яток, що розміщені в сільській місцевості, розвиток і популяризацію різних видів туризму, модернізацію системи оподаткування в напрямі збільшення безпосереднього наповнення сільських бюджетів, а також збільшення прав і відповідальності за свою діяльність і бездіяльність представників органів місцевої влади тощо [4, с. 154].

Таким чином, під подальшим розвитком регіонів, в першу чергу, на національному рівні мають розумітися створення умов для динамічного, збалансованого розвитку регіонів України з метою забезпечення соціальної та економічної єдності держави, підвищення рівня конкурентоспроможності всіх без винятку регіонів, активізації економічної діяльності, підвищення рівня життя усіх верст населення, додержання гарантованих державою соціальних та інших стандартів для кожного громадянина незалежно від місця проживання. У процесі формулювання стратегічного бачення потрібно врахувати власний потенціал територій і всі можливості їх розвитку, а в центр бачення ставити громадян, які мешкають саме в цьому регіоні, і підвищувати рівень їх життя. Комплекс проведених заходів має бути спрямований на інтеграцію економічного, інформаційного, освітнього, культурного регіонального простору до загальноукраїнського і світового, що дозволить кожній людині самореалізовуватися.

Список використаних джерел

1. Васильєва Н. В. Еволюція процесу муніципальної консолідації в Україні / Н. В. Васильєва // Суспільно-політичний та соціокультурний розвиток південного регіону України: історичні традиції і сучасні тенденції : зб. статей для проведення I Всеукр. наук.-практ. конф. (21-22.05.2015). [Електронний ресурс] – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2015. – С. 25-29. Режим доступу до статті : www.oridu.odessa.ua/9/buk/K_F_inf_book_1.pdf - Заголовок з екрану.
2. Гилка М. Д. Розвиток сільських територій України у контексті євроінтеграційних процесів / М. Д. Гилка // Вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. – 2015. – Вип. 4. – С. 124–129.
3. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Заголовок з екрану.
4. Залізко В. Д. Фінансове забезпечення функціонування сільської соціальної інфраструктури: проблеми та перспективи / В. Д. Залізко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Економіка». – 2013. – Вип. 24. – С. 148–155.

5. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Заголовок з екрану.

6. Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів політики : аналітичний звіт у рамках проекту технічної допомоги ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». – К., 2014. – 330 с.

*Кризина Наталія Павлівна, д. н. з держ. упр., професор,
НАДУ при Президентові України*

МЕХАНІЗМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Актуальність теми. Значення механізмів регіонального розвитку України в сучасних умовах політичної трансформації невпинно зростає. Їх становлення і функціонування обумовлюють історико-культурні особливості різних територій України, загальноєвропейські тенденції щодо децентралізації, полярні тенденції інтеграції та дезінтеграції, загальносвітові процеси глобалізації і регіоналізації.

Політичний розвиток України в контексті сучасних перетворень детермінований системною трансформацією, яка включає політичний, соціальний, економічний, культурний, етнополітичний та інші аспекти. Але трансформаційні процеси відбуваються досить складно й суперечливо, що значною мірою зумовлено впливом регіональних відмінностей. Тому державотворення в Україні, як визначальна умова розвитку українського суспільства, вимагає постійних пошуків ефективних шляхів реформування політичної системи і неможливе без урахування регіональної специфіки [1].

Лише всебічне врахування особливостей розвитку регіонів сприятиме прискоренню розбудови на загальнодержавному рівні, сталому розвитку інтеграційних процесів, що є необхідною умовою політичної стабільності українського суспільства.

Теоретико-методологічні основи дослідження даної проблематики закладені переважно у працях класиків соціально-гуманітарних наук. Теорії, концепції і напрями філософської й політичної думки, які певною мірою пояснюють механізми регіонального розвитку: Т. Веблен, А. Гелен, Дж. Бернард, Л. Томпсон, Т. Парсонс, Дж. К. Гелбрейт, Дж. Коммонс, Д. Норт, Р. Коуз, Дж. Б'юкенен, П. Рікер, О. Уільямсон, А. Степан, Е. Остром, П. Холл, Д. Лернер, У. Мур, А. Етціоні, У. Ростоу, Е. Гідденс, Г. Алмонд, Л. Пай, С. Хантінгтон, Р. Інглегарт та ін.

Аналіз літератури з даної проблеми засвідчує, що поряд з високим рівнем її загального осмислення в західних наукових підходах й у вітчизняних